

**BOSHLANG'ICH SINFLARDA UNLI HARFLARNI O`RGANISH
METODIKASI**

Shukurova Aziza Xayrulloevna

O`zbekiston _ Finlandiya pedagogika instituti assistenti

Sohibova Gulmira Saydulla qizi

O`zbekiston _ Finlandiya pedagogika instituti o`quvchisi

Anotatsiya. Ushbu maqolada boshlang'ich sinflarda unli harflarni o'rganish metodikasi keltirilgan. Metodika ko'rgazmali qurollardan foydalanish, interfaol mashg'ulotlar va o'rganishga bosqichma-bosqich yondashishga asoslangan. Maqolada metodologiya bilan bog'liq asosiy qadamlar muhokama qilinadi va sinfdagi sinov natijalari orqali uning samaradorligini isbotlaydi. Maqola metodologiyani yanada takomillashtirish va moslashtirish bo'yicha takliflar bilan yakunlanadi.

Kalit so'zlar: Unli harflar, boshlang'ich sinflar, metodika, ko'rgazmali qurollar, interfaol mashg'ulotlar, bosqichma-bosqich yondashuv, sinfda sinov, samaradorlik, takomillashtirish.

Anotation. This article provides a methodology for studying vowel letters in elementary grades. The methodology is based on the use of visual weapons, interactive training and a step-by-step approach to learning. The article discusses the main steps related to the methodology and proves its effectiveness through the results of the test in the classroom. The article concludes with suggestions for further improvement and adaptation of the methodology.

Keywords: vowel letters, elementary grades, methodology, visual aids, interactive training, step-by-step approach, testing in the classroom, efficiency, improvement.

Аннотация. В этой статье представлена методика изучения гласных в начальных классах. Методика основана на использовании наглядных пособий, интерактивных занятиях и поэтапном подходе к обучению. В статье обсуждаются основные шаги, связанные с методологией, и доказывается ее эффективность с помощью результатов тестирования в классе. Статья завершается предложениями по дальнейшему совершенствованию и адаптации методологии.

Ключевые слова: гласные буквы, начальные классы, методика, наглядные пособия, интерактивные занятия, пошаговый подход, тестирование в классе, эффективность, совершенствование.

O'qish va yozishni o'rganish o`quvchilar uchun juda muhim mahorat bo'lib, uni samarali o'rgatish ularning akademik muvaffaqiyatlari uchun juda muhimdir. Unli

harflar, ayniqsa, yosh o`quvchilar uchun tushunish va o'zlashtirish uchun qiyin bo'lishi mumkin. Shuning uchun boshlang'ich sinflarda unli harflarni o'rgatish uchun samarali metodikaga ega bo'lish juda muhimdir. Ushbu maqolada o'rganishni qiziqarli, interaktiv va samarali qilish uchun mo'ljallangan metodologiya keltirilgan.

Boshlang'ich sinflarda unli harflarni o'rganish metodikasi bir necha asosiy bosqichlarni o'z ichiga oladi. Birinchidan, o'quvchilarga har bir unli harfning tovushi va shaklini tushunishga yordam beradigan ko'rgazmali qurollar qo'llaniladi. Ushbu ko'rgazmali qurollar har bir unli tovushni chiqarishda og'iz holatini ko'rsatadigan rasmlar, diagrammalar va videolarni o'z ichiga olishi mumkin. Ikkinchidan, interfaol tadbirlar o'rganishni kuchaytirish uchun ishlatiladi. Masalan, o`quvchilar unli tovushlarni rasm yoki so'zlarga moslashtirishni o'z ichiga olgan o'yinlarni o'ynashlari yoki unli harflarni aniqlash uchun kartochkalardan foydalanishlari mumkin. Uchinchidan, o'rganishga bosqichma-bosqich yondashuv qo'llaniladi, eng keng tarqalgan unli harflardan boshlab va asta-sekin kamroq tarqalganlarni kiritish va nihoyat, takrorlash va amaliyot o'rganishni kuchaytirish uchun ishlatiladi, o`quvchilarga har bir unli harfni aniqlash va yozishni mashq qilish uchun juda ko'p imkoniyatlar beriladi.

Ushbu metodologiyaning samaradorligi sinfdagi sinov orqali baholandi. Ushbu metodikadan foydalangan holda bir guruh boshlang'ich sinf o'quvchilariga unli harflar o'rgatilgan bo'lsa, boshqa guruhga an'anaviy yondashuv yordamida o'rgatilgan. Natijalar shuni ko'rsatdiki, guruh yangi metodologiyadan foydalangan holda unli harflarni yaxshiroq tushunishni namoyish etdi va ushbu harflarni o'z ichiga olgan so'zlarni aniqroq va ravon o'qish va yozish imkoniyatiga ega bo'ldi.

O`quvchilarga savod o`rgatish kelajak avlod hayotida muhim ahamiyatga ega jarayondir. O`quvchilarning savodi asosan "Alifbe" darsligi asosida amalga oshiriladi. Maktabda o`qish va yozish "Alifbe"ga asoslangan holda 2-sentyabrdan 1-yanvargacha davom etadi. Bu davrda o`qish va yozuv o`rgatiladi. So`ngra o`qish va yozish takomillashtiriladi. Ana shunday muhim jarayon uchun "Alifbe" darsligi asos bo`ladi. Boshlang'ich sinf o`qituvchilari shuni unutmasliklari kerakki, kelajagimiz poydevori bilim dargohlarida yaratiladi, xalqimizning ertangi kuni qanday bo`lishi farzandlarimizning bugun qanday ta`lim va tarbiya olishiga bog`liq. Buning uchun har bir ota-ona, ustoz va murbbiylar har bir bolaning kelajagi uchun mas`uldirlar. Har bolaga ta`lim va tarbiya ishini uyg`un holda olib borilishi kerak.

Kichik yoshdagi bolalar uchun tovush murakkab tushuncha bo`lgani uchun boshlang'ich sinflarda unga ta`rif berilmaydi. Shunga qaramay, bolalarda tovush haqida to`g`ri ilmiy tasavvur amaliy mashqlar yordamida hosil qilinadi. Bunda yetakchi usul so`zdagi tovushlarning talaffuzi va tovushlarning tarkibiga bog`liqligini kuzatish hisoblanadi. Tovush haqidagi tasavvurni o`quvchilarda bir unli yoki bir undosh bilan farqlanadigan sodda so`zlar bilan shakllantirish mumkin. Masalan: aka,

uka, opa, ona, ota, kul, gul, qora, qara kabi soʻzlar boshlangʻich sinf oʻquvchilarida tovush haqidagi tasavvurni oʻrgatishda juda qoʻl keladi, chunki bu soʻzlar oʻquvchilar uchun ancha tanish va sodda soʻzlardir.

Maʼlumki, nutq tovushlari ikki katta guruhga boʻlinadi: unli tovushlar va undosh tovushlar. Buni oʻquvchilarga tushuntirishda ularning quyidagi belgilari hisobga olinadi:

1) talaffuz qilinish usuli (unli tovush tallafuz qilganda havo oqimi ogʻiz boʻshligʻidan erkin ravishda oʻtadi, undosh tovush talaffuz qilinganda, havo ogʻiz boʻshligʻida toʻsiqqa uchraydi);

2) ovoz va shovqinning ishtiroki (unli tovushlar faqat ovozdan iborat, undosh tovushlar talaffuz qilinganda shovqin eshitiladi, baʼzan shovqin va qisman ovoz eshitiladi);

3) boʻgʻin hosil qilish xususiyati (unli tovushlar boʻgʻin hosil qiladi, undosh tovushlar boʻgʻin hosil qilmaydi).

Oʻquvchilar bu belgilarni yodlab olishlariga yoʻl qoʻymaslik, aksincha, 1-sinfdanoq bolalarda tovushni talaffuz qilganda, ovoz yoki shovqin eshitilganda nutq aʼzolarining vaziyatini kuzatish koʻnikmasini oʻstirib borish lozim. Bunday kuzatishlar 4-sinfda davom ettiriladi va umumlashtiriladi. Tovushlarni oʻzlashtirishga bunday yondashish, unli va undosh tovushlarni puxta oʻzlashtirishga imkon berish bilan birga, oʻquvchilarning aqliy qobiliyatini oʻstirish vazifasini ham bajaradi; xususan, bolalar kuzatilgan hodisaning bir necha belgilarini taqqoslashga, umumlashtirishga oʻrganadilar.

Oʻzbek tili yozuvi tovush yozuvi hisoblanadi, chunki tovush yozuvda harflar bilan ifodalanadi. 1-sinf oʻquvchilari quyidagilarni bilib olishi lozim:

- 1) tovushni talaffuz qilamiz eshitamiz;
- 2) harfni koʻramiz, oʻqiymiz va yozamiz;
- 3) harf – tovushning yozuvda ifodalangan belgisi.

Oʻquvchilar koʻpincha tovush bilan harfni almashtirib, xatoga yoʻl qoʻyadilar. Ularga grafik malakani shakllantirish uchun quyidagilarni oʻrgatish zarur:

1) bir undosh harf yozuvda ikki undosh tovushni ifodalashi mumkin (masalan, maktab soʻzidagi b harfi p tovushini, maktabim soʻzidagi b harfi b tovushini ifodalaydi);

2) joʻja, jajji soʻzlaridagi j tovushi (jarangli, portlovchi) ham, jurnal, vijdon soʻzlaridagi j tovushi (jarangli, sirgʻaluvchi) ham bitta j harfi bilan ifodalanadi;

3) tong, keng soʻzlaridagi uchinchi jarangli undosh tovushi (ng) ikki harf birikmasi (ng) bilan ifodalanadi;

4) sh, ch harf birikmalari ham bir tovushni ifodalaydi (shamol, choy)

Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki, boshlangʻich sinf oʻquvchilarida tovush va harflarni farqlashga unli va undoshlarning qator va yonma-yon kelishini oʻrgatish

ular da yuzaga keladigan yozma va nutqiy xatolarni oldini olishga yordam beradi va ularning bilim saviyasini oshirishga ko'maklashadi. Inson tug'ilibdiki o'z ona tili bilan yashaydi va uni hayoti davomida ishlatadi, rivojlantiradi va kamol topadi. Shunday ekan bizning ona tilimiz bizga kerak bo'lgan eng muhim vositalardan biri hisoblanadi. Boshlang'ich sinf o'qituvchilari kelajak avlodga ona tilimizni o'rgatayotganda juda ma'suliyatli bo'lishlari zarur. Bolalar har bir ishlatayotgan so'zlari va uni to'g'ri talaffuz qilishni bilishlari va uni idrok qila olishi lozim. O'zbekiston kelajagi yoshlar qo'lidadir. Ularni kamol toptirishda ustoz va murabbiylarning o'rni beqiyosdir.

Ushbu maqolada keltirilgan metodologiya unli harflarni o'rganishni qiziqarli, interaktiv va samarali qilish uchun mo'ljallangan. Ko'rgazmali qurollardan foydalanish, interaktiv mashg'ulotlar, bosqichma-bosqich yondashuv va takrorlash o'quvchilarga har bir unli harfning tovushi va shaklini tushunish va eslab qolishga yordam beradi. Sinf sinovi natijalari shuni ko'rsatadiki, ushbu metodika o'quvchilarga boshlang'ich sinflarda unli harflarni o'rganishda yordam beradi. Shu bilan birga, ushbu metodologiyaning uzoq muddatli samaradorligini va uning boshqa tillar va madaniyatlarga tatbiq etilishini aniqlash uchun qo'shimcha tadqiqotlar o'tkazish zarur.

XULOSA VA TAKLIFLAR:

Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich sinflarda unli harflarni o'rgatish qiyin bo'lishi mumkin, ammo bu metodika o'quvchilar uchun o'rganishni qiziqarli va interaktiv qilishning samarali usulini taklif etadi. Ko'rgazmali qurollardan foydalanish, interaktiv mashg'ulotlar, bosqichma-bosqich yondashuv va takrorlash o'quvchilarga har bir unli harfning tovushi va shaklini tushunish va eslab qolishga yordam beradi. Ushbu metodikani takomillashtirish uchun o'qituvchilar ko'proq madaniy elementlarni kiritish yoki uni turli o'quvchilar populyatsiyasining ehtiyojlariga moslashtirish haqida o'ylashlari mumkin. Bundan tashqari, ushbu metodologiyaning uzoq muddatli samaradorligini va uning boshqa tillar va madaniyatlarga tatbiq etilishini o'rganish uchun qo'shimcha tadqiqotlar o'tkazish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. K.Qosimova, S.Matchanov, X.G'ulomova "Ona tili o'qitish metodikasi" T.: "Nosir" nashiryoti.
2. Q.Abdullayeva, K.Nazarov, Sh.Yo'ldosheva "Savod o'rgatish darslari"- T.: "O'qituvchi" nashiryoti.
3. N.Jo'rayeva. Boshlang'ich sinflarda ona tili o'qitish metodikasining dolzarb masalalari